

Ett bättre liv. Finlandssvenskar i Sydafrika

Undersökningar om immigranternas folklore finns det relativt gott om, däremot föreligger det få studier som betraktar utvandringen i sig som ett folkloristiskt fenomen trots att emigration i allra högsta grad kan utgöra en tradition och folkligt beteende. Detta är en av de aspekter av emigration som lyfts fram i Ulrika Wolf-Knuts bok *Ett bättre liv. Finlandssvenskar i Sydafrika – om emigration, minnen, hemlängtan och nostalgi*¹. I studien undersöks hur finlandssvenska sydafrikaemigranter berättar om sina minnen kring emigrationen, det gamla hemlandet Finland och det nya livet i Sydafrika. Nostalgi och hemlängtan är de centrala teman som studien är uppbyggd kring.

Huvudmaterialet utgörs av 16 intervjuer med sydafrikaemigranter som alla härstammar från norra svenska Österbotten. Intervjuerna analyseras i olika steg, först enligt innehåll och därefter enligt hur informanten behandlar hemlängtan och nostalgi i sitt berättande. Till sist undersöker Wolf-Knuts hur detta berättande kan analyseras på ett psykologiskt plan.

Wolf-Knuts beskriver ingående intervjuprocessen, från kontaktandet av informanter till presentationen av materialet, och redogör för val av strategier och modeller för utförandet av intervjuerna. Bland annat tas problematiken med bandspelarens ofta hämmande inverkan på informanten upp, det påpekas att materialet således inte nödvändigtvis är representativt för hur informanten i allmänhet skulle ha uttryckt sig. Författaren konstaterar att fältarbetaren med hänsyn till informanten inte heller alltid kan framföra alla sina önskemål som t.ex. att göra om en intervju i hopp om en ledigare berättarsituation.

Intervjuerna analyseras utgående från olika teman. Wolf-Knuts har valt att ställa frågor från sex områden rörande utflyttningen, nämligen beslutet att emigrera, förväntningarna på Afrika inklusive förkunskaper och det första intrycket, resan, hemlängtan, den finlandssvenska identiteten och emigrationens betydelse för vederbörande. Utöver dessa punkter tog informanterna spontant upp diverse andra teman. Dessa teman berörde bland annat kärlek och äktenskap, familj, släktingar, ekonomi, arbete, bostad, natur, mat, språk, sjukdom, död och emigration som äventyr. Wolf-Knuts konstaterar att även de teman som togs upp oberoende av frågorna naturligtvis även påverkats av hennes närvaro och intervjukontexten. Så tangerades exempelvis inte "negativa" ämnen som eventuellt skulle ha kastat en skugga över informanten eller dennas familj.

I ett mycket intressant avsnitt analyserar Wolf-Knuts hur informanterna konstruerar sina minnen. Bland annat testar hon Alf Arvidssons modell med kronologiska sekvenser som växlar med deskriptiva sekvenser och narrativer. Wolf-Knuts konstaterar dock att Arvidssons sekvensmodell när det gäller föreliggande material borde utvidgas till att även omfatta informantens frågor och reflexiva yttranden samt intervjuarens kommentarer. Den mest genomgående strategin i berättandet av minnen hos informanterna är jämförelsen eller kontrasteringen. Jämförelsen mellan det gamla landet och det nya landet finns latent eller underförstått med i berättandet om emigration. Wolf-Knuts lyfter fram kontrasteringarna i samband med aspektarna tidsförhållanden, rumsliga förhållanden, förhållandet till den sociala miljön samt sinnesförmimmelser. Kontrasteringen används även som metod för att analysera hur informanterna berättade om nostalgi och hemlängtan. Här går Wolf-Knuts igenom sina intervjuer en efter en och plockar ut elementen av hemlängtan och nostalgi eller kommenterar frånvaron av dem. Hon konstaterar att medan hemlängtan aldrig tas upp på eget initiativ, kan däremot nostalgi spontant dyka upp i informantens berättande.

Att tala om sina minnen kring emigrationen utgör en utvärdering. För att undersöka den psykologiska process som informanten genomgår i intervjun har Wolf-Knuts använt sig av religionspsykologen Kenneth I. Pargaments modell av coping och signifikans. Coping är den process genom vilken man kommer till rätta med frågor som väcks av kriser eller förändringar i ens liv. En framgångsrik copingprocess skapar mening, signifikans, och placerar in frågeställningen i en större helhet för individen. I intervjusituationen eftersträvar alltså informanten att framställa sina beslut och resultaten av dem i positiv dager, det vill säga rättfärdiga sina livsval så att signifikans nås. Med hjälp av copingmodellen erbjuder Wolf-Knuts en mycket tänkvärd tolkning av emigranternas berättande om hemlängtan och nostalgi. Frånvaron av temat hemlängtan i informanternas berättande kan bero på att det skulle underförstå ett misslyckande, att man gjorde ett felaktigt beslut när man emigrerade. Nostalgi uttrycktes i första hand för apartheidtiden i Sydafrika, vilket, påpekar Wolf-Knuts, är ett idealiserande av en tid som förändrats utan att man själv kunnat påverka det.

Wolf-Knuts bok utgjorde mycket intressant läsning för mig inte minst genom de tre plan som framträder. Ett grundläggande plan är naturligtvis skildringen av emigrantens ambivalenta situation. Utvandringsprocessen är en övergångsrit med både en fysisk och en psykisk dimension. Emigranten måste hitta en strategi för klara av anpassningen till det nya livet. På ett annat plan är detta en skildring av

¹ Wolf-Knuts, Ulrika: *Ett bättre liv. Finlandssvenskar i Sydafrika – om emigration, minnen, hemlängtan och nostalgi*. Migrationsinstitutet, Åbo 2000. 150 s., ill.

hur man minns och hur en individ strävar efter att skapa mening i sitt liv. I samband med detta aktualiserar Wolf-Knuts det för fältarbetande folklorister mycket viktiga förhållandet att intervjusituationen i sig kan leda till en livsutvärdering hos informanten samt det problematiska med att vara med om att starta en dylik process. Slutligen är denna bok även en studie av en studie, genom det noggranna sätt på vilket författaren redogör för sina val av analysmetoder, tillvägagångssätt m.m. Speciellt uppskattar jag här den nära beskrivningen av

samspelet mellan berättaren och intervjuaren, utan att fokuseringen på emigranternas berättande som kärna i undersökningen släpps. Jag kan rekommendera denna bok inte bara till folklorister utan till var och en som är intresserad av emigranter, livsberättande och nostalgi som tema. Boken är definitivt ett uppfriskande bidrag till den historiskt och sociologiskt dominerade litteraturen om emigranter och etnisk identitet.

Susanne Österlund-Pötzsch